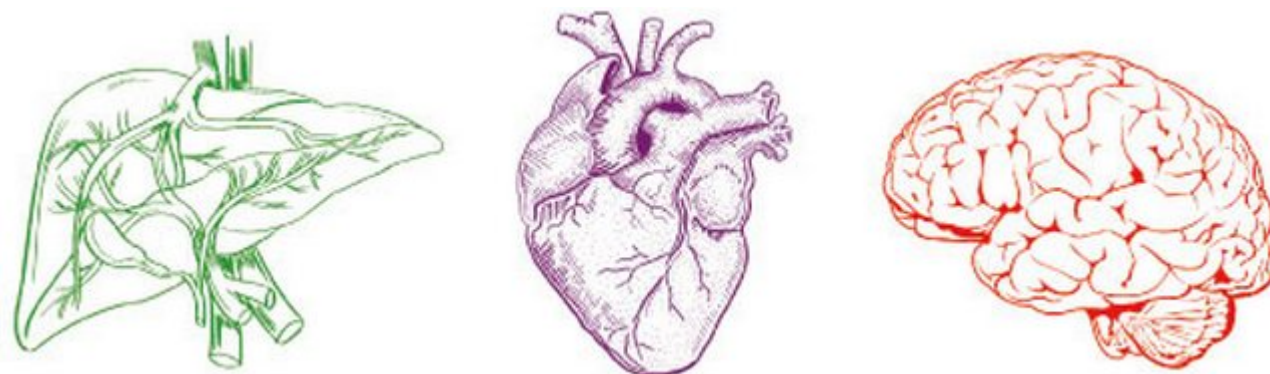

Tři nemocniční aktovky ve vídeňské Kammeroper – Opera PLUS

Redakce OperaPlus

Rozhodne-li se dnes skladatel napsat operu, musí mít zvláštní důvod. Určitě nerozhoduje neodolatelné nutkání dobýt nějakou operní metropoli, jako po tom kdysi (a za života marně) toužil Richard Wagner. Dnešní mladý skladatel může mít chuť vyzkoušet obor, o kterém už se celé generace říká, že je mrtvý, a přesto stále žije. Může ho vést chuť pokusit se spojit slovo a hudbu na velké ploše. Nebo zkrátka dostane zakázku. Na objednávku tak vznikly tři jednoaktové opery tří různých skladatelů, spojené jménem téže libretistky, prostředím nemocnice, ve kterém se odehrávají, několika shodnými postavami a vracejícími se dějovými a textovými motivy.

Operní trilogie: Hybris-Nemesis-Soma – vizuál – sirene Operntheater Vídeň 2016 (zdroj sirene.at)

Se smrtí se setkáváme v operních dějinách často, hodně s umíráním, které skladatelé hudebně „projasňovali“ posledním vokálním vzepětím hrdiny loučícího se se životem. Sem tam se u toho epizodicky objeví lékař (*Macbeth, Pelléas et Mélisande...*), ale nemocnice je na operním jevišti málokdy, pokud ji nepřičaruje režisér jako například Mariusz Treliński v *Tristanovi a Isoldě* v Met (výběr z recenzí v zahraničním tisku jsme přinesli [zde](#)). Nebo pokud autor (autoři) při nedostatku vlastního nápadu a invence nevyužijí (nezneužijí) k sebe prezentaci klasické dílo jako Thomas Pernes s libretistkou Gloriou G. před deseti lety v *Zauberflöte 06*, kteří připoutali (transvestitní) Královnu noci ke kapačce; příspěvek k Mozartovu jubileu hodný vypískání, ale publika bylo málo a chovalo se spíš lhostejně.

Spolupráce libretistky, režisérky a umělkyně dalších oborů Kristine Tornquist a skladatele a dirigenta Juryho Everhartze se datuje od roku 1998. Společně založili divadlo *sirene*, které se dnes může pochlubit padesátkou produkcí, převážně operních, pokud použijeme toto shrnující označení. V případě tří aktovek nás napadá otázka, kterou položil jeden kritik po premiéře operní novinky před sto lety: „*Proč opera, svatá Cecilie, proč právě opera?*“ Pojem „opera“ nelze úplně

striktně vymezit a v současném divadle už vůbec ne, ale přece jen by se hodilo spíš označení divadlo s hudbou (nebo dokonce za použití hudebního doprovodu). Ale pro zjednodušení tedy mluvíme o opeře.

Životopis **Kristine Tornquist** uvádí její autorství u pětatřiceti libret, mezi jiným pro Kurta Schwertsika, Wolframa Wagnera či Bernharda Langa. Texty ke třem aktovkám z nemocničního prostředí jsou zatím její poslední. Jsou to texty velmi zdařilé, aktuální, mají hlubokou a provokativní myšlenku. Ale – proč právě opera? Nemá smysl otevírat starou a neřešitelnou debatu, zda má v opeře mít přednost slovo nebo hudba, každá je novým pokusem o řešení a ideální rovnováha nikdy nenastane – a také proto se opery stále píší a psát se budou. Stará moudrost ale praví, že hudba nastupuje tam, kde už slovo nestačí – a nejúspěšnější opery světa to potvrzují.

Kristine Tornquist (zdroj vimeo.com)

První příběh se odehrává na chirurgii, druhý na oddělení intenzivní péče, třetí na pohotovosti. V prvním jde o nemocná játra, ve druhém o pacienta v kómatu a ve třetím o mozkový nádor – a ve všech dohromady hlavně o lékařskou etiku. Společnými postavami jsou vrchní lékař doktor Kross, turnusový lékař doktor Klein a vrchní sestra Angelika, v prvních dvou také primář profesor Jessing a pakistánská ošetřovatelka Sanjivani. Ve všech třech aktovkách je ještě tajemná postava, vystupující jako nemocniční sluha a v dalších převlecích, ale především v roli, dané jeho jménem Heini: v německých lidových pověstech je Kmotříček nebo Bratříček Hein paralelou naší Smrti kmotříčky (je to on, kdo vyhrává na přeladěných houslích v scherzu Mahlerovy *Čtvrté symfonie*).

V libretech se vracejí některé motivy a celé věty. Prolíná jimi cynismus lékařského týmu, který uzavírá sázky o správnou diagnózu a o to, jak dlouho bude pacient žít. Přítomný je princip toku času ve chvílích, kdy jde o život nebo naopak, kdy už na čase nezáleží. Na doktora Kleina připadají

nepřetržité noční služby, které ho sblíží s Heinim. Sestra Angelika vypočítává, co všechno musí zastat – a proto se nemůže dostatečně lidsky věnovat pacientům. Objevuje se náboženská otázka v křesťanské, mytologické a buddhistické podobě, odkazy na řeckou mytologii, naznačen je národnostní problém. Všechna libreta obsahují drobnou ironii, spoustu lékařských termínů a názvů léků a trochu černého humoru.

Text má také ve všech třech aktovkách primát. O hudebním doprovodu lze souhrnně říci, že podkresluje vokální linku a dotváří více či méně účinně atmosféru. Jistě nebylo úmyslem skladatelů, aby k příběhům, které mají podobná témata, napsali také dost podobnou hudbu. Recitativní deklamace sólových partů často textové sdělení příliš protahuje a rozmělnjuje a děj ztrácí tempo. Instrumentační složka působí časem monotónně a otázka „proč právě opera“ se vrací spolu s představou, jak by tyto aktovky působily jako činoherní konverzačky s uplatněním scénické hudby jen na místech, kde si o to děj a struktura textu přímo říká. Z instrumentáře jsou hojně využívány (až nadužívány) bicí, ale jen málokde se přitom najde odvaha ke zřetelnému rytmickému vzorci nebo ke zvukové kombinaci, která by trvaleji zaujala.

Hybris

Šimon Voseček už za sebou zkušenost s operním útvarem má. Ještě jako student Pražské konzervatoře vytvořil *Žižkovské dvojzpěvy* na témata ze soudniček a jeho zhudebnění dramatu Maxe Frische *Biedermann und die Brandstifter* (*Biedermann a žháři*, recenze [zde](#)) se v překladu a režii Davida Pountneye dostalo na jeviště Independent Opera at Sadler's Wells v Londýně. Skladateli vyhovuje ironický přístup a groteska, v soudničkách i ve žhářském příběhu k tomu měl vítanou příležitost. Ironii obsahuje i text *Hybris*, ovšem ve velmi vážném rámci.

Šimon Voseček (foto FB Theater an der Wien)

Řecké slovo *hybris* znamená aroganci, sebepřeceňování. Ztělesněním „hybris“ je vrchní lékař Kross, který je zapleten do obchodu s lidskými orgány. Bohatě placíciemu soukromému pacientovi obstará (přes zločineckou agenturu) dárce jaterního štěpu a implantuje mu ho, ačkoli musí vědět, že se operace nezdaří. Primář nemocnice s chirurgovým jednáním nesouhlasí, ale nezabrání mu. Dárce štěpu je z Moldávie a kusu svých jater se vzdá proto, aby získal peníze pro nutnou operaci své dcerky. Příjemce orgánu s ním nejprve nechce být ani na společném pokoji, ale po operaci názor změní: „*On a já patříme k sobě, naše krev se smísila, dělíme se o játra, copak nejsme bratři?*“ říká. A pak je tu ještě jeden pacient s neurčitým jaterním neduhem. Jmenuje se Prommer, podle lékařských nálezů je zcela zdravý, a přesto se každé ráno probudí s krvavou ranou na hrudi. Jenže o orlu, o němž se mu zdá a snaží se o něm vyprávět, nechce nikdo nic slyšet. Noční můra je Smrťák Heini – orel, ale Prométheova-Prommerova játra každý den znovu dorostou a lékařský tým se jím odmítá zabývat.

Šimon Voseček: *Hybris* – Theater an der Wien 2016 (foto © Armin Bardel/FB Theater an der Wien)

Šimon Voseček získal z trojice možná nejlepší libreto, přehledně vystavěné, s jasnou pointou a poselstvím. Vokální linka má východisko v řečové intonaci, ale na rozdíl od *Biedermanna a žhářů* je tentokrát méně diferencovaná v charakteristice postav. Party ženských rolí zřejmě sólistkám neseseděly, zápasily s intonací i hlasovým rozsahem. Příznivěji jsou napsány mužské role –

především Prommera a doktora Kleina. Skrovný instrumentář se zdál málo využitý barevně (pro tuto partituru zejména platí výše zmíněné nadužívání bicích). Stereotypu do jisté míry zabránilo moudré rozhodnutí ponechat učené a filozoficky laděné proslovy profesora Jessinga pronášet bez hudby.

Nemesis

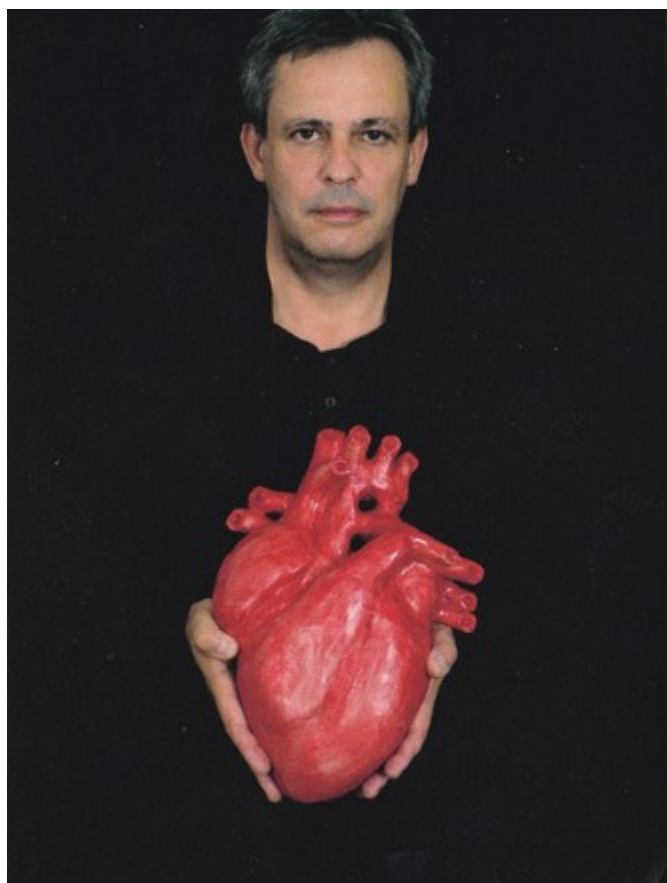
Nemesis je v řecké mytologii bohyně hněvu, ale také pomsty nebo spravedlnosti. Tentokrát jde o pacienta, který je po úraze už rok v kómatu a lékaři se rozhodnou ho odvážným experimentem přivést k vědomí. Opět se uzavírá sázka na délku pacientova života. Pacient se jmenuje El Azar a šifra jména biblického Lazara je zřejmá.

Hannes Löschel: Hybris – Theater an der Wien 2016 (foto © Armin Bardel/FB Theater an der Wien)

Experiment se podaří, ale muž se do normálního života vrátit nechce. Nekomunikuje s lékaři, s dcerou, s přivolanou psychiatrickou ani s knězem, a když přece promluví, rozpomene se na svůj úraz: *„Stál jsem na lešení, v ruce náradí. Pršelo. Najednou se mi smekla noha a ruka sáhla do prázdna, padal jsem, padal... A pak svět otevřel oko a já padl do oka světa. Do nitra věcí, do příbytku bytí. Slyšel jsem čas. Skřípění atomů, dunění závaží, šumění světla. Cítil jsem posuny a plynutí a rotace sil a posouval jsem se a plynul a rotoval také. Byl jsem tam, uprostřed, v nitru věcí – proč jste mě přivedli zpátky!“* El Azar se v noci pokusí skočit z okna (které tajuplně otevře Heini), ale doktor Klein (který má opět noční) mu v tom zabrání. Jedině pakistánská ošetřovatelka Sanjivani si myslí, že pacientu – tomuto ani mrtvému ani živému – rozumí, a se souhlasem Heiniho mu umožní cestu tam, kam chce jít. Po odhalení jejího činu profesor Jessing skládá funkci a odchází do penze.

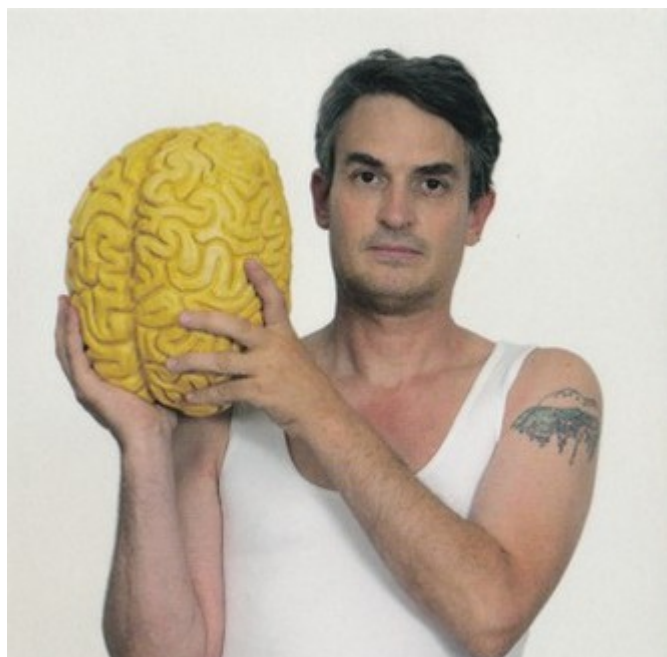

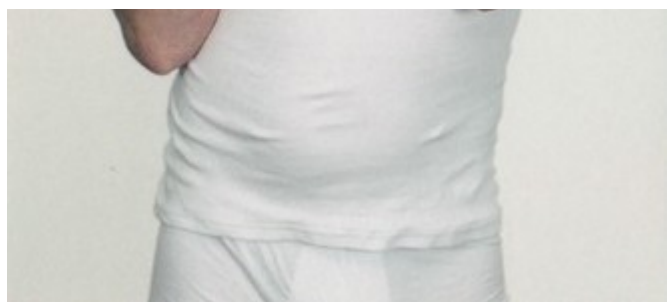
Hannes Löschel (foto FB Theater an der Wien)

Skladatel **Hannes Löschel** využil v instrumentáři také saxofony a elektrickou kytaru, občas se ozve náznak jazzu nebo rockového soundu, ale i on spoléhá především na bicí. Zvukový doplněk tvoří i klapot přístroje, který udržuje El Azara při životě (jeho konstruktérem byl **Paul Skrepek**). K rozmanitějšímu dojmu vokální složky pomohlo obsazení role El Azara kontratenorem.

Soma

Autorem zhudebnění třetího libreta je **Christof Dienz**. Jediný se nebál uzavřených hudebních čísel; nevím, zda si je na libretistce vyžádal, není to však jejich první spolupráce a jak říká, vždy spolu konzultovali, tedy jistě i tentokrát.

Hannes Löschel (foto FB Theater an der Wien)

Somatologie je nauka o těle, zde jde ale hlavně o neurologii – a o duši. Ctižádostivá lékařka Erika Bandura touží po pacientovi se zhoubným nádorem na mozku, který jí v připravované publikaci, s níž si chce udělat jméno, ještě schází. Donutí doktora Kleina, aby prohnal hypochondrickou pacientku computerovou tomografií, a aby měla víc vzorků, nechá si rovněž udělat snímky vlastního mozku. S nadšením na nich skutečně objevuje neléčitelný glioblastom. Jenže se ukáže, že došlo k záměně snímků a nádor má v hlavě ona sama.

Představitelka doktorky Bandury dostala hereckou příležitost předvést proměnu sebevědomé kariéristky v mladou ženu zasaženou dotekem smrti, pěvecky skvěle zvládla nástrahy náročného partu a osvědčila i pohybové nadání. Také doktor Klein získal sólové číslo, téměř romanci se střídáním doprovodem klavíru, která vstupními tóny (záměrně?) upomínala na Schumannovu píseň *Im wunderschönen Monat Mai*. Doktor Klein pochybuje o správnosti volby svého povolání a vzpomíná: „V zahradě mého dětství rostla stará třešeň. Často jsem sedával v jejích větvích uprostřed sladkých třešní jako v ráji. Ale když jsem jednou ze zvědavosti jednu utrhl, spadl jsem ze stromu i z ráje, protože ta třešeň byla červivá. Není také nemocnice strom plný červivých třešní? Kdo se podívá do nitra lidí, určitě najde něco, co tam hlodá...“

Christof Dienz: Soma – Theater an der Wien 2016 (foto © Armin Bardel/FB Theater an der Wien)

Paralelní příběhy přinášejí do děje další pacienti, ale především manželský pár Marie a Josef, na který nemá nikdo z přítomných lékařů stále čas. Je zřetelné, co má dvojice symbolizovat. Marii nakonec při porodu pomůže další pacient v pohotovostní ambulanci, bývalý urolog z Teheránu, nyní taxikář. Uzavřenou sázku tentokrát všichni členové lékařského týmu prohráli.

Dienzova hudba byla ve srovnání s předchozími aktovkami daleko variabilnější a inspirovanější, i když i zde v dlouhých deklamačních plochách tempo ochabovalo. Výhradu bych měla tentokrát ke stavbě libreta, respektive k režii. Simultánnost čekání Marie a Josefa na narození dítěte a dalších současně probíhajících epizod není dramaturgicky optimálně a logicky řešena, Mariiny porodní bolesti jsou až naturalisticky dovedeny ke dvěma vrcholům, mezi nimiž je dlouhá pauza, kdy se odehrává další děj. Taková scéna by stačila jedna, aby tvořila opravdu pointu. Vystupňovaná extáze, očekávání narození, se téměř blížila transu černošských bohoslužeb, opakováním a porušením logiky v ději se ale její účinek zeslabil.

Christof Dienz: Soma – Theater an der Wien 2016 (foto © Armin Bardel/FB Theater an der Wien)

Triptych

Aktovky byly uvedeny jednotlivě, s poměrně značným časovým odstupem (3., 14. a 25. listopadu). Možná, že by neškodilo je poněkud zkrátit, vešly by se do jednoho večera a vyniklo by vše, co je spojuje. Deprimujícího účinku na diváky se není třeba obávat, v televizi se dívají na hrůznější

situace na hranici života a smrti.

Za nejlepší podání role herecky i pěvecky pokládám výkony **Georga Klimbachera** (dr. Klein), **Romany Amerling** (dr. Bandura), dále **Johanna Leutgeba** (Heini, duchovní a jiné), **Nicholase Spanose** (El Azar, Josef) a **Anny Clare Hauf** (Marie). **Markus Miesenberger** (dr. Kross) v *Hybris* silně přehrával, méně rozlehlý part v dalších dvou aktovkách ho měl přinutit forzi zmírnit. Poklonu zaslouží instrumentalisté v nastudování a za řízení **Françoise-Pierra Descampse**, skromná, ale funkční výprava (**Cornelius Burkert** a **Kristine Tornquist**, zodpovědná také za režii) i další zúčastnění, kterých je dlouhá řada.

K inscenacím patří společný programový sešit s texty libret. Doplněk tvořily suvenýry v podobě fotografií skladatelů s příslušnými atributy.

Hodnocení autorky recenze:

Hybris – **70%**

Nemesis – **75%**

Soma – **85%**

Celkové hodnocení – **80%**

Hospital-Trilogie

(Hybris, Nemesis, Soma)

Libreto a režie: Kristine Tornquist

Scéna: Cornelius Burkert, Kristine Tornquist

Dekorace: Theresa Holzer, Hans Lindner, Jakob Scheid

Masky: Anna Dreo, Klara Leschanz

Světla/Technika: Edgar Aichinger

Produkce: sirene Operntheaters

Dramaturgie: Isabelle Gustorff

Hybris

Hudební nastudování: François-Pierre Descamps

Hudba: Šimon Voseček

Výprava: Cornelius Burkert, Markus Kuschner

Ensemble sirene

Premiéra 3. listopadu 2016 Wiener Kammeroper Vídeň

Dr. Kross – Markus Miesenberger

Dr. Klein – Georg Klimbacher

Prof. Jessing – Rupert Bergmann

Angelika – Maida Karišik

Sanjivani / Dr. Hattenschwipp – Ewelina Jurga

Amos – John Sweeney

Soma – Richard Klein

Theodor Prommer – Bernd Lambauer

***

*Nemesis****Hudební nastudování: Jury Everhartz******Hudba: Hannes Löschel******Výprava: Cornelius Burkert, Markus Kuschner, Paul Skrepek******Ensemble sirene******Premiéra 14. listopadu 2016 Wiener Kammeroper Vídeň******Prof. Jessing – Rupert Bergmann******Dr. Kross – Markus Miesenberger******Dr. Klein – Georg Klimbacher******Angelika – Maida Karišik******Sanjivani – Ewelina Jurga******Heini / Pater Koloman – Johann Leutgeb******Zahra / Mag. Lausch – Elsa Giannoulidou******El Azar – Nicholas Spanos******Die Zeit – Sussane Kurz, Claudia Haber, Yo Sato, Clemens Kölbl***

***

*Soma****Hudební nastudování: François-Pierre Descamps******Hudba: Christof Dienz******Výprava: Cornelius Burkert, Markus Kuschner******Ensemble sirene******Premiéra 25. listopadu 2016 Wiener Kammeroper Vídeň******Dr. Bandura – Romana Amerling******Dr. Klein – Georg Klimbacher******Dr. Kross – Markus Miesenberger******Angelika – Maida Karišik******Maria Winter – Anna Clare Hauf******Josef Winter – Nicholas Spanos******Helene Panek – Astghik Khanamiryan******Harry Sargnagl / Asseryani – Clemens Kölbl******Heini – Johann Leutgeb******Herzinfarktpatient – Johannes Falkenstein***www.theater-wien.atwww.sirene.at